

Suomalaista antisemitismiä jäljittämässä

Jari Hanski: Juutalaisvastaisuus suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa 1918–1944. Kirja kerrallaan 2006 Helsinki. 332 s.

Jari Hanski: Juutalaisviha Suomessa 1918–1944. Ajatus Kirjat 2006 Helsinki. 448 s., kuvitettu.

■ Jari Hanski on ottanut antisemitismin historiaan liittyvässä väitöskirjassaan ja sen laajennetussa kaupallisessa versiossa tarkastelun kohteeksi Suomessa vuosina 1918–44 julkaistuissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa esiintyneen juutalaisvastaisuuden. Kansainvälisesti tarkasteltuna antisemitismi on ollut viime vuosikymmeninä varsin vilkkaan tutkimuksen kohteena, tosin tutkimuksen keskiössä on ollut lähinnä holokausti. Merkittävä osa tutkimusta käsittelee myös maailmansotien välisellä kaudella voimakkainta juutalais-

vastaisuutta edustaneiden valtioiden antisemitismia.

Suomessa juutalainen vähemmistö on ja on aina ollut kooltaan varsin vaatimaton, ja se on myös integroitunut hyvin osaksi suomalaista valtaväestöä. Näin ollen on hyvin ymmärrettävää, että juutalaiskysymys ei ole ollut täällä koskaan politiikan keskiössä. Tätä kautta on myös ymmärrettävissä, että antisemitismin tutkimus – ja erityisesti suomalaisen antisemitismin tutkimus ei ole kuulunut Suomessa tutkimuksen valtavirtoihin – ei ainakaan akateemisten opinnäytteiden saralla. Suomen eri yliopistoissa on tarkastettu antisemitismiin liittyviä pro gradu -töitä ja lisensiaatintutkielmia, joista osa on sivunnut myös 1900-luvun suomalaista antisemitismiä. Väitöskirjoja suomalaisen antisemitismin historiasta ei sitä vastoin ole tätä ennen ilmestynyt. Suomalaista antisemitismiä on tutkittu kokonaisuudessaankin varsin vähän, ja juutalaisvastaisuuden esiintymistä suomalaisissa aikakauslehdissä ja kirjallisuudessa koskeva tutkimus on rajoittunut lähinnä muiden tutkimusten yhteydessä tehtyihin viittauksiin. Aiheeseen liittyvä perustutkimus on puuttunut, joten Jari Hanskin työllä on ollut selvä tutkimuksellinen aukko täytettävänä.

Tutkimuksessaan Hanski pyrkii selvittämään, millaista oli suomalainen juutalaisvastainen kirjoittelu vuosien 1918–44 aikana: juutalaisvastaisuudella on maailmalla pitkä traditio, mutta oliko Suomessa omaa juutalaisvastaisuutta ja sitä ajavia tahoja? Vaikuttiko suomalaisten suhtautumiseen

juutalaisiin maailmansotien välisen ajan saksalaissuuntautuminen, joka huipentui aseveljeyteen jatkosodassa? Oliko Suomessa piirejä, jotka lietsoivat järjestelmällisesti juutalaisvastaisuutta vai oliko juutalaisvastaisuus vain sivujuonne muussa politiikassa? Edelleen Hanski pyrkii myös selvittämään, oliko suomen- ja ruotsinkielisillä sekä eri puolueilla ja eri poliittisilla suuntauksilla eroja suhtautumisessa juutalaisiin, ja tapahtuiko suhtautumisessa juutalaisiin muutoksia tutkimusajankohtana, ja jos tapahtui, niin milloin ja miksi?

Lähdeaineistonaan Hanskilla on 433 Suomessa vuosina 1918–44 ilmestynyttä aikakauslehteä. Tutkimusaineisto kattaa mm. erilaiset äärioikeiston julkaisut, armeija- ja suojeluskuntalehdet, uskonnolliset aikakauslehdet sekä joukon muita aikakauslehtiä, mm. *Suomen Kuvalehden*. Sanomalehdistä Hanskilla on ollut aineistonaan uskonnollisiin lehtiin kuuluvat *Kotimaa*, *Herättäjä* ja *Människövännen* sekä Isänmaallisen kansanliikkeen *Ajan Suunta*. Kirjallisuudesta Hanski on käyttänyt maantieteen oppikirjoja, lähinnä Venäjää ja Neuvostoliittoa koskevia muistelmia ja kaunokirjallisuutta sekä *Siionin viisaiden pöytäkirjoja* koskevaa kirjallisuutta.

Hanskin tutkimus rakentuu neljästä juutalaisvastaisuuden tyyppiin perustuvasta pääluvusta, joiden sisällöt, kuten kirjoittaja toteaa, kietoutuvat toisiinsa. Hän jakaa suomalaisen antisemitismin uskonnolliseen juutalaisvastaisuuteen, taloudelliseen juutalaisvastaisuuteen, bolshevismiin samais- tamiseen sekä juutalaisten kiel-

teiseksi tulkittuun kansainvälisyyteen liittyvään juutalaisvastaisuuteen. Hanski katsoo uskonnollisen juutalaisvastaisuuden jääneen Suomessa vain muutamiin yksittäisiin kannanottoihin. Taloudellista antisemitismia esiintyi enemmän, mutta siinäkin hyökättiin paljon epämääräistä kansainvälistä juutalaisuutta vastaan, tosin myös Suomen juutalainen kauppiaskunta sai tässä osansa. Juutalaisten bolshevismiin rinnastamista ja heidän syyllistämistään osallistumisesta erilaisiin kansainvälisiin hankkeisiin tai ryhmiin, kuten esim. vapaamuurareihin, esiintyi aineistossa eniten. Tällöinkään syytöksiä ei voinut kohdentaa kehenkään tiettyyn suomalaiseen juutalaiseen vaan syytökset liikkuivat epämääräisessä kansainvälisen juutalaisuuden muodostamassa vaarassa.

Hanskin mukaan vuosien 1918–44 suomalaisissa juutalaisvastaisten kirjoitusten teemoissa ja sananvalinnoissa näkyi tutkitun aineiston perusteella selkeästi ulkomainen ja erityisesti saksalainen vaikutus. Monen juutalaisvastaisesti kirjoittaneen elämänvaiheista löytyi suora yhteys Saksaan esimerkiksi opintojen tai jääkärikoulutuksen kautta. Kirjoittajan mukaan Saksa-suhde korostui erityisesti kansallissosialistien valtaannousun myötä, sillä sen jälkeen suomalainen juutalaisvastaisuus toisti pitkälle saksalaisia argumentteja. Juutalaisuusvastaisuus oli keskeinen osa suomalaisten kansallissosialistien ja osittain myös muun äärioikeiston politiikkaa, muttei koskaan ainoa osa; tärkeämpi kysymys oli Neuvostoliitto ja sen muodos-

tama uhka. Vaikka tässä joulukossa lietsottiin juutalaisvastaisuutta ja siitä puhuttiin ja kirjoitettiin, se oli kuitenkin enemmän osa Saksasta otettua politiikan ja poliittisen puheen mallia kuin todellinen politiikan teon väline. Suurin osa juutalaisvastaisesti julkisuudessa kirjoittaneista oli suomenkielisiä, mutta ruotsinkielisten osuus oli Hanskin mukaan kuitenkin suurempi kuin heidän välilukuun suhteutettu osuutensa väestöstä. Mielipiteissä ei sinänsä ollut eroa.

Tutkitussa aineistossa yhteensä 71 lehteä 433:sta julkaisi ainakin yhden juutalaisvastaisen kirjoituksen, mikä ei Hanskin mukaan kuitenkaan tarkoita, että kaikkia näitä lehtiä olisi pidettävä luonteeltaan juutalaisvastaisina. Selkeästi juutalaisvastaisia mielipiteitä esittäneiden henkilöiden määrä jäi noin 50:een, joiden lisäksi oli myös huomattavasti suurempi määrä nimimerkkien taakse kätkeytyneitä, jotka myös toivat esille juutalaisvastaisuutta. Sittenkin suomalainen juutalaisvastaisuus jäi vain pienen piirin harrastukseksi. Hanskin mukaan juutalaisten näkyvien puolestapuhujien että vastustajien määrä oli tutkitun materiaalin perusteella pieni: suurimmalle osalle suomalaisia juutalaiskysymyksellä ei näytä olleen merkitystä ja heidän suhtautumisensa juutalaisiin ja juutalaisuuteen oli melko neutraalia.

Jari Hanskin tutkimus antaa aiheita myös monenlaiseen kritiikkiin. Työn suurimmat heikkoudet liittyvät sen rakentamiseen, analyttisyyden puutteeseen, kontekstuaaliseen sirpaleisuuteen ja terminologiseen

epätarkkuuteen. Kritiikkiä herättää mm. tutkimuksen lähde- pohjaan liittyvä raja- us jättää Suomessa ilmestynyt antisemitistinen käännöskirjallisuus *Siionin viisaiden pöytäkirjoja* koskevaa kirjallisuutta lukuun ottamatta tarkastelun ulkopuolelle. Tämä kaventaa tarpeettomasti tutkimuksen kattavuutta Suomessa julkaistun antisemitistisen kirjallisuuden tutkimuksena. Kritiikkiä ansaitsee myös Hanskin pitäytyminen hyvin tiukasti historiallis-kvalitatiiviseen tarkastelutapaan. Vaikka hän käyttää työssään yli 400 julkaisua ja poimii niitä satamäärin viitteitä, niin ko- aineistoa ei tilastoida lainkaan. Kvantitatiivisten metodien käyttö olisi tuonut työhön lisää analyttisyyttä. Nyt lukijalle jää kokonaiskuva hämäräksi ja tutkimuksesta on vaikea hahmottaa, mikä julkaisu edusti minkäkinlaista juutalaisvastaisuutta ja koska.

Myös työn kontekstoisimisessa on ongelmia. Hanskin voi sanoa tavoittaneen työhönsä kaiken olennaisen aihepiiriin- sä liittyvästä aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta. Sen sijaan tutkimuksen kontekstiin, 1900-luvun eurooppalaiseen antisemitismiin liittyvä kirjallisuus on jäänyt varsin toissijaiseksi. Tämä näkyy siinä, että kansainvälisen kuvan luominen jää varsin sirpaleiseksi. Niinkin kansainvälisen ilmiön kuin antisemitismin kohdalla tätä on pidettävä ilmeisenä puutteena. Suomalaisen juutalaisvastaisuuden vertailua kansainväli- seen kenttään olisi toivonut huomattavasti enemmän. Nyt se jää osin hyvin sattumanvaraiseksi.

Kontekstin vieraudesta ker-

too jo kysymyksenasettelun pohdinta, oliko 1800-luvun loppulla Venäjällä laajalti levinneillä pogromeilla kannattajia myös Suomessa. Tätä kysymystä voi pitää jopa absurdi- na, sillä Suomen 1920- ja 1930-luvun noin 1500 hengen juutalaisyhteisöllä ja Venäjän 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun monimiljoonaisella juutalaisyhteisöllä ei ollut juuri muuta yhteistä kuin uskonto. Antisemitismin historiasta tuskin löytyy yhtään esimerkkiä siitä, että väkeä olisi lietsottu pogromeihin aikakauslehtikirjoittelun avulla. Sama kontekstin vieraus heijastuu myös loppuluvun toteamuksesta, että Suomessa juutalaiset eivät kuitenkaan joutuneet eristäytymään muusta yhteiskunnasta, vaan he saattoivat elää ja vaikuttaa muiden ihmisten tavoin. Toteamusta voi pitää vähemmän relevanttina, sillä sen jälkeen kun Euroopan viimeinen ghetto suljettiin Roomassa vuonna 1870, tätä instituutiota ei Euroopassa tunnettu ennen syksyä 1939. Saksan sota- aikaisten miehitysalueiden ghetot ovat kuitenkin huono vertailukohde Suomen juutalaista asutusta ajatellen.

Kritiikkiä ansaitsee myös Hanskin paikoitellen löysä terminologinen ilmaisutapa, sanonnan epätarkkuus, mikä tulee erityisesti esille suomalaisen äärioikeiston kenttään liittyvien termien käytössä. Teosta lukiessa ei voi aina olla varma siitä, mitä ilmaisuilla 'äärioikeisto' milloinkin tarkoitetaan. Tarkoitetaanko äärioikeistolla Suomen kansallissosialisteja ja Isänmaallista kansanliikettä yhdessä vai kansallissosialisteja erikseen vai vain

pelkkää Isänmaallista kansanliikettä?

Vaikka Jari Hanskin väitös- kirja antaakin monelta osin aihetta kritiikkiin, työllä on myös ansionsa. Jari Hanski hallitsee laajan aineistonsa ja tuo sen avulla esiin uutta verifi- oitua tietoa vuosien 1918–44 juutalaisvastaisuudesta suoma- laisessa aikakauslehdissä. Hanskin tutkimuksen suurin ansio on sen perustutkimuk- sellisessa kattavuudessa.

Hanskin väitöskirjassa työn otsikko ja sisältö vastaavat tut- kimuksen kaupallista versiota paremmin toisiaan. Jälkimmäisessä väitöskirja-aineistoa on tosin laajennettu vuoden 1938 juutalaispakolaisia ja näiden myöhempiä kohtaloita sota- ajan Suomessa käsittelevällä aineistolla sekä Suomesta Sak- salle neuvostoliittolaisten sota- vankien joukossa luovutettujen juutalaisten tapaukseen liitty- vällä debatilla. Lisäyksistä huo- limatta myös Hanskin *Juuta- laisviba Suomessa 1918–1944* -teos on hänen väitöskirjansa tavoin ennen kaikkea tutkimus suomalaisen aikakauslehdistön juutalaisvastaisuudesta. Seik- kaperäisempi tutkimus edellä mainitun aikakauden suoma- laisen yhteiskunnan antisemitit- syydestä odottaa edelleen kirjoittajaansa.

Eero Kuparinen